

датній землі нову Елладу — окрасу й гордість решти світу. Проте зі сходом, немов запрошення, еднав нас гладенький як тарілочка, степ, котрим пройшли впродовж віків численні орди хижого азіатського кочівля, забравши в древнього арійського народу величезну силу життєвої енергії...

Так, дійсно, аналізуючи українське сьогодні, аж ніяк не можна оминати тієї обставини, що поряд із головними суспільними векторами, визначальними для подальшої долі народу, а саме: національно-визвольним та імперськи-шовіністичним, існує ще один потужний суспільно-політичний і навіть психологічний чинник — *пострадянськість, посткомуністичність сьогоденного суспільства*. Саме це, передовсім, єднає його з доволі різнохарактерними складовими учорашньої "імперії зла". Незаперечно, що разом з берлінською стіною впали цілі бастиони фальшивих і потворних, врешті-решт карикатурних ідеологем, що калічили людину в її особистому і суспільному житті, примушували існувати в ірреальному світі. Все це так. Але разом з тим існує і друга сторона цього глобального процесу. Нове владно приходить на спорожніле місце, заповнює вакуум, що утворився на руїнах комунізму. І нове це буває різне.

Одне, просякнуте високим Духом стверджує гідність людини, невід'ємні її права і зобов'язання перед світом, віддає належне нації насамперед як духовній, а не лише етнічній чи економічній спільноті, врівноважує цивілізацію культурою, тобто в найширшому розумінні слугує поступу.

Друге, спотворено-тваринне, вламається в спустошені комунізмом людські душі, кидає людей у вир хаотичної боротьби за владу і надмірні матеріальні блага, боротьби, де немає і не може бути ні правих, ні винуватих, де поверхове абсолютно панує над глибинним, людським і де немає місця ні для моралі, ні для гідності, ні для патріотизму.

І це природно. Закінчився комуністичний примусовий анабіоз, котрий ніяк не дозволяв пересічній людині реально проявити себе, визначитися світоглядно, бо відбирав у неї найголовніше, найвласніше — свободу волі. Почався процес якісно інший, той, що в Біблії зветься відділенням зерна від половини. Хтось вибирає поступ, хтось вибирає хамство. І нічого тут не вдієш, бо такою і є природа людського життя. Отже, суспільний світ, у якому ми зараз живемо, являє собою майже фантастичну мішанину старих форм свідомості з новими, які в свою чергу якісно різняться між собою. А громадянство у незліченній кількості варіацій є носієм окреслених явищ. Додамо до сказаного проблему болісної трансформації економіки, зовнішньополітичні, військові чинники — і то отримаємо лише поверхову картину сучасного стану речей. З усієї цієї мішанини ще тільки має викристалізуватися певна за формою і змістом будучина. Проте, що принципово — яким чином? Наш наголос такий — шляхом енергійного підживлення здорових паростків нової свідомості, ... бо дійсно, *саме свідомість вирішує в суспільному житті все, або майже все...*

Тема взаємовідносин Росії і України у різних аспектах висвітлювалася на шпальтах журналу "Світогляд". Зокрема у №3 (2012) ми опублікували статті, присвячені стану розвитку науки в цих країнах, дослідженням у космічній сфері, як і торкнулися непростих питань розуміння нашої спільної історії та сьогоденних відносин. Достатньо дружні міжлюдські стосунки, які встановилися між народами, що проживають в Росії і Україні, тим не мени, супроводжуються "економічними війнами", як і існує непритовнена експансія суспільного впливу як протидія становлення національної ідентичності України на карті світу. Редакція журналу отримала багато відгуків на це число журналу і схвальних, і стриманих, серед них був і негативний, висловлений академіком НАН України П.П. Толочком на сторінках газети "2000", що викликав також багато думок, висловлених на е-форумі газети.

Перечитавши уважно статтю Петра Петровича і висловлення читачів газети "2000", редакція "Світогляду" вирішила передрукувати її, щоб ознайомити з нею читачів журналу, та помістити мій коментар як головного редактора.

Газета "День" і журнал "Світогляд" про трьох страшних ворогів України

Петро Петрович Толочко,
Щотижневик "2000", 4 серпня 2012 р.
<http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/natsija/81939>

Один із героїв роману *А. Платонова* "Чевенгур" дав оригінальне визначення соціалізму. Це коли усі бідні і десь недалеко є ворог, з яким треба боротися. Ця літературна сентенція спала мені на думку, коли я читав у журналі "Світогляд" матеріали, присвячені взаєминам України і Росії.

Вони ж, як зауважив головний його редактор академік НАН України *Я. Яцків*, були непротими, а нерідко й ворожими. Він навіть нарахував, невідомо, правда, на підставі яких джерел, понад 100 воєнних конфліктів між двома народами і не переконаний, що це число не поповниться у XXI ст. новими записами.

Така провокативність постановки завдання визначила не лише відповідний добір авторів, а й пафос їхніх висловлювань. Причому, як виявилось, підібрати авторів *Я. Яцківа* допомогла газета "День", відома своєю неприхованою відразою до Росії. Він узяв та й передрукував матеріали "круглих столів", проведених її редакцією. І хоч Ярослав Степанович визнає, що на цю тему є багато різних думок, у своєму часописі вмістив не різні, а тільки ті, де українсько-російські відносини впродовж століть оцінені як традиційно ворожі.

Нижче я зупинюся на окремих із них детальніше, але перед тим хотів би висловити свій сумнів щодо доцільності постановки такої теми. Як на сторінках газет, так і ненаукових журналів. Навіть і тоді, коли б взаємини двох східнослов'янських народів були справді такими, якими вони видаються Я. Яцківу і його ідейним однодумцям, що, зрозуміло, далеко не так. На моє глибоке переконання, сучасне не повинне бути заручником минулого. А тим більше майбутнє. Минуле треба залишити професійним історикам, які, на відміну від заполітизованих публіцистів і публіцистичних політиків, як правило, не схильні до естрадної афектації і одномірних категоричних суджень. Історія не була тільки чорно-білою.

Викликає також подив і те, що наших націонал-радикалів хвилюють "непрості" відносини лише з Росією. Таке враження, що з усіма іншими сусідами — Австрією, Польщею, Кримським ханством, Туреччиною вони були простими і безжмарними. Тимчасом ці питання "Світогляд" і "День" не порушують і бухгалтерської калькуляції конфліктів з ними не наводять. Тільки Росія не дає їм спокійно жити. Здається, якби її не було, то й узагалі не знали б, як себе ідентифікувати.

Я не переконаний, що в осягненні українсько-російських відносин найавторитетнішим експертом є *Юрій Шевельов*. Його думки про трьох ворогів України, висловлені у далекому 1954 році, продиктовані обставинами його життя. Україну він залишив в обозі німецької армії і, природно, не міг бути об'єктивним по відношенню до країни, яку і не вважав своєю. Бо інакше не залишив би її. Мається на увазі Радянський Союз. Можливо, не випадково він знайшов політичний притулок у США. Як відомо, політична публіцистика не була його фахом. Він був добрим філологом, але ніяким істориком. Про його політичне упередження говорить, зокрема, і те, що із зовнішніх чинників ворогом України назвав лише Москву. Варшава, Відень, Стамбул, Бахчисарай ним взагалі не згадані, хоч від них Україна натерпілася ой як не мало. Що стосується двох інших ворогів — "кочубеївщини" і "українського провінціалізму", то вони також мають цілком виразне антиросійське спрямування.

При ознайомленні зі вступними словами редакторів журналу "Світогляд" і газети "День", як і з матеріалами "круглих столів", неважко помітити, що і Росія, і її продовження Радянський Союз ототожнюються в них із абсолютним злом. Погодитися з цим ніяк не можна. Це і несправедливо по відношенню до Росії, і зневажливо щодо наших великих пращурів. Переконаний, що ні *Феофан Прокопович* — ідеолог творення Російської імперії і найближчий порадник *Петра I*, ні брати *Розумовські* — перші державні сановники часів *Єлизавети Петрівни* і *Катерини II*, ні *Безбородько*, що був канцлером уряду *Катерини II*, ні *Кочубей* — прем'єр уряду *Миколи I*, ні сотні інших високих чиновників і воєначальників, що вийшли з Малоросії (України), не погодились б з нинішніми плакальниками над "колоніальною долею України". Вони були повноправні співтворці Російської імперії і не відчували жодних комплексів через своє малоросійське походження.

Я вже неодноразово звертався до своїх опонентів з пропозицією навести подібний список високих державних посадовців, що вийшли з України, в урядах Речі Посполитої, Польщі, Австро-Угорщини, але так і не діждався цього. Нині хочу ще запитати й про те, скількох вихідців із колоніальної Індії вони знають у королівських урядах Великобританії.

Можна було б продовжити цей сюжет переліком видатних діячів російської культури, що мали українське походження, але оскільки у цьому ж номері "Світогляду" це добре зробив *Любомир Пиріг*, я дозволю собі лише відіслати чита-

чів до його статті під заголовком "Внесок українців у науку і культуру Росії очима філателіста". В ній названо сотні прізвищ наших земляків, котрі стали знаменитими в одній імперії — Російській і були пошановані в іншій — Радянському Союзі.

Мусили б бути вдячними за це, але на таку великодушність ми не здатні. Не став винятком у цьому, на жаль, і мій академічний колега *Пиріг*. Не утримався він від того, щоб не послати у наше минуле і свої прокльони. "Під російським імперським гнітом, — пише він, — починаючи з підкорення української церкви Московському патріархатові і заборони української мови, закріпленої Валувєвським та Емським указами в XIX ст., літературна творчість рідною мовою набула підпільного характеру, що було найважливішою передумовою російськомовної літературної творчості українців, зокрема *М.В. Гоголя*".

І все ж, коли взявся бути суддею минулого і відважився на такий безапеляційний вирок, мав би хоч трохи щось прочитати з цієї теми. І тоді б шановний *Любомир Пиріг* довідався, що "заборони української мови" в Російській імперії ніколи не було. Як не було і такого закріплення "Валувєвським та Емським указами". До речі, не було і Валувєвського указу. Був відомчий циркуляр, який ліг в основу Емського указу. В останньому ж заборонялася не малоросійська мова, а лише громадсько-просвітницькі праці і переклади канонічних церковних книг цією мовою. Жодним обмеженням не підлягали твори "изящної літератури", а також історичні пам'ятки — пісні, думи, літописи тощо. І звичайно ж, названі документи в жодному разі не могли бути "найважливішою передумовою російськомовної творчості" *М.В. Гоголя*. Він помер за 11 років до їхньої появи.

Ніколи літературна творчість українською мовою не набирала "підпільно-нелегального характеру", як стверджує *Л. Пиріг*. *Т. Шевченко*, сучасник *Гоголя*, не лише писав свої поетичні твори українською мовою, а й видавав їх. До речі, у 1883 р. у Петербурзі був опублікований його "Кобзар", котрий і до сьогодні є одним із краших. Емський указ на цей час зберігав свою юридичну силу.

Коли, б названий автор виявив хоч би невелику дешицію інтересу до історії виникнення згаданих документів, то дізнався б, що, по-перше, вони не були беззастережно підтримані російськими інтелектуалами (серед протестуючих був навіть міністр народної освіти Головнин), а, по-друге, в жодному разі не припинили українського літературно-мистецького життя. Навіть і в Петербурзі. У 1864 р. на сцені петербурзького театру були зіграні українською мовою дві п'єси Григорія Квітки-Основ'яненка "Щира любов" і "Сватання на Гончарівці". На цих виставах був присутній знаменитий петербурзький цензор А. Нікитенко (також наш земляк) і лишився задоволений побаченням. Жодного політичного підтексту в них він не помітив.

Можна тільки порадити з того, що автори Валувєвського циркуляру і Емського указу не виявили такого хисту, як нинішній львівський градоначальник *А. Садовий*, і не внесли до них пункт, котрий би дозволяв користуватися малоросійською мовою тільки в нічний час — з 22 годин вечора до 8 ранку. Як це мають намір зробити з російською мовою у Львові.

Що стосується щирого здивування *Л. Пирого* з того, що загально визнаний український письменник *Є. Гребінка* на "конверті СРСР 1986 р. позначений двомовним підписом "український і російський письменник", то воно також від незнання. *Є. Гребінка* справді був і російським поетом і, можливо, більш відомим, аніж українським. Його знамениті пісні "*Очи черные*" і "*Молодой еще девицей я была*" і до сьогодні в репертуарі російських співаків. Та й не тільки російських.

Але повернімося до добре припорошених пилом одкровенень *Ю. Шевельова* про трьох страшних ворогів України. Чесно кажучи, нічого, крім подиву, не може викликати той ентузіазм, з яким заходились обговорювати їх сьогоднішні етноідеологи. Таке враження, що важливіших справ, аніж вередити старі рани, дійсні й вигадані, в Україні немає. Деякі висловлювання просто лякають. На жаль, і академіка НАН України шановного *М.В. Поповича*. Наведу тільки одне із них. "Три "вороги" відродження України, про які писав свого часу *Юрій Шевельов* — Москва, Кочубеївщина і провінціалізм, — існують і сьогодні. Більше того, я намілюся сказати, що усі українські проблеми і невизначеності можна звести до цих трьох "ворогів"...

Услід за *М. Поповичем* аналогічні висновки зробили всі інші учасники "круглих столів" газети "День".

Не знаю, як вам, шановні читачі, а мені від таких висновків стає моторошно. Навіть коли б це було справді так, висловлюватися настільки зухвало і конфронтаційно відповідалні люди не повинні. Звичайно, якщо вони справді хочуть добра Україні. Це редакція "Дня" може дозволити собі подібну "розкіш", але не *М. Попович*, *Я. Яцків*, *Ю. Щербак* чи *Л. Кравчук*. Причому, якщо проаналізувати їхні аргументи цієї сьогоднішньої ворожості Москви до України, то виявиться, що одні з них надто дрібні й у жодному разі не уповноважують їх авторів на подібні страшилки, інші ж просто надумані.

Ну скажіть, будь ласка, чим давнє святкування ювілею Куликовської битви або нинішнє відзначення 1150-річчя державності Росії загрожує Україні? Або яка кривда завдається нам тим, що Київська Русь визнається спільною етнокультурною основою трьох народів — українського, російського і білоруського? Не "ділиться на трьох", що стверджує *Л. Кравчук*, певно, маючи на увазі щось інше, а визнається спільною для трьох нинішніх східнослов'янських народів історико-культурною спадщиною. Адже цей факт неможливо заперечити.

Якщо є достатньо підстав для святкування 1160-річчя української державності, як вважає *Л. Кравчук*, подавайте наукове обґрунтування в уряд чи до Адміністрації Президента і святкуйте собі на здоров'я. У Москви ж на це дозволу брати не треба. Нас дратує навіть те, що Росія оголосила 2012 р. Роком російської історії. Питається, а хто нам не дає зробити те ж саме? Ми ж поки що відзначаємо переважно поминальні події (Крути, голодомор, Биківня тощо) і то значною мірою через те, щоб зайвий раз вказати на джерело цих трагедій.

Важко знайти розумне пояснення і тій неадекватній реакції, яка має місце в Україні щодо проекту "Русский мир". Мені вже доводилося висловлюватися, що по суті це ідея східнослов'янської цивілізаційної спільності, яка була освячена діяннями *Володимира Святого* і митрополита *Гларіона*. Саме так її пояснює патріарх Московський *Кирило*. *М. Попович* чомусь уперто називає цей світ "російським", а відтак приходять до висновку, що він загрожує нашій "українськості". При цьому несподівано знаходять виправдання своїм побоюванням в глибинах історії. Згадує, що *В. Ключевський* назвав першим великоросом *Андрія Боголюбського*, який утік із Вишгорода та ще й прихопив ікону, нині знану як Володимирська Богоматір. Таке враження, що шановний *Мирослав Володимирович* був свідком цього "прихоплення". І чомусь не задумався над тим, звідки це у нашій "неньці Україні" XII ст. взявся москаль. Далі, сказавши, що була в Росії ще й ординська школа і, певно, настрашившись цієї минувшини, *М. Попович* робить ще один категоричний висновок. Якщо "Русский мир" вироджується в таку кошмарну самодержавну форму, тоді він неминуче отримає те, що у *Хвильового* називалося "Геть від Москви".

Пославшись на *Хвильового*, *М. Попович*, певно, сам того не бажаючи, визнав, що таке любиме нашими націонал-радикалами гасло не має і найменшого зв'язку з проголошеною в 2009 р. патріархом *Кирилом* ідеєю "Русского мира". Вона ще ні в що не вироджується, оскільки і не зародилася як слід. Звичайно, можна й "геть", але вирішувати це має не купка національно стурбованої інтелігенції, а народ України. Не можна привласнювати собі право на істину. Це й не демократично, й безвідповідально. Адже не можуть учасники "круглих столів" не віддавати собі звіту у тому, що називаючи Москву першим ворогом України, вони тим самим роблять погану послугу насамперед своїй державі. І як такі публічні маніфестації можна узгодити з проханнями у цього ворога кредитів і пільгових цін на енергоносії? Не можна ж бути настільки наївними, щоб не розуміти, що усіх цих ескапад проти Росії вона не помічає. До речі, нічого подібного в Росії стосовно України не говорять.

Отже, з одним ворогом України визначилися. Тепер спробуємо розібратися з другим, якого *Ю. Шевельов* визначив поняттям "кочубеївщини". Учасники газетної дискусії в захопленні від такого визначення, вважаючи його влучним символом старшинського зрадництва. Переходу українських козацьких еліт на бік "московського імперіалістичного центру", як пише науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса *В. Гриневич*.

Можна зрозуміти пафос прихильників цього шевельовського визначення. Усі вони симпатизують західному вектору нинішньої орієнтації України і всі, хто думає (або колись думав) не так — для них зрадники. Але більшість із них історики і, здавалося, честь мундира мусила б їх спонукати до більш об'єктивного розгляду цього питання. Адже, якщо перехід на бік Росії — зрада, такою ж зрадою були переходи на бік Польщі, Туреччини, Швеції. І тоді виявиться, що термін "кочубеївщина" не може претендувати на ексклюзивний символ. Доведеться продовжити цей ряд термінами "виговщина", "дорощенківщина" і, звичайно ж, "мазепинщина".

І справді, чим *Ю. Шевельову* і його нинішнім послідовникам не підійшов останній із перелічених термінів? Адже він має давню традицію і означає точнісінько таке саме зрадництво. Правда, не на користь Росії, якій *І. Мазепа* служив вірою і правдою 20 років, а на користь Швеції, король якої *Карл XII*, як здалося престарілому гетьману, мав отримати перемогу над *Петром I*.

Іноді можна почути, що *Мазепа* зрадив не Україну, а лише *Петра I*, російського імператора. Але ж таку логіку тоді потрібно застосовувати й до *В. Кочубея*. Він також зрадив не Україну, а тільки її гетьмана. І чим одне із цих двох зрадництв краще (або гірше) від іншого? Якщо оцінювати ці вчинки з позиції моралі, то *Кочубей*, без сумніву, виглядає значно благородніше, аніж *Мазепа*. Він повідомив про гетьманську зраду своєму суверену, якому присягав. І це було чистою правдою. *Мазепа* ж, зумівши переконати *Петра I* у тому, що це наклеп на нього, стратив *Кочубея*. Начебто за наклеп, але, як швидко з'ясувалося, за правду.

Для наших націонал-радикалів це зрадництво є нічим іншим, як виявленням українського патріотизму і, звичайно, не заслугове на прозивний термін "мазепинство". Але ж воно у бурхливій кар'єрі *Івана Степановича* було не єдиним. У кінці 80-х років XVII ст. він зрадив гетьмана *Самойловича*, надіславши відповідний донос у Москву. У ньому підказувалася й міра покарання — вислання з України не лише старого гетьмана, а й усієї його родини. І все це робилося, щоб заволодіти не лише гетьманською булавою, а й майном попередника. Що й сталося. А ще раніше *Мазепа* послідовно зрадив польського короля і гетьмана Правобережної України *Дорошенка*. Більш того, зрозумівши, що зробив фатальну помилку, намагався зрадити і *Карла XII*, але *Петро I* йому вже не повірив.

Філолог *Ю. Шевельов* міг не знати про цю перманентну зрадливість *Мазени*, але історики зобов'язані це знати. І, напевно, знають. А замовчують цілком свідомо, щоб не руйнувати образ "істинного патріота України", створений *Мазені* націоналістичною традицією.

Отже, коли вже й наполягати на тому, що зрадництво українських козацьких еліт було одним із страшних ворогів України, то називати його треба все-таки не "кочубеїщиною", а "мазепинщиною".

Що стосується третього ворога — "українського провінціалізму", то тут практично нічого заперечити. Зміст сказаного на "круглих столах" у газеті "День", як і матеріали в журналі "Світогляд", переконливо це засвідчують. Цілком відверто про це сказав *Л. Кравчук*: "Ми десь хуторяни, ми ще не можемо піднятися до державного мислення... Ми ще не довершені, як українська еліта". Говорячи це, Леонід Макарович навряд чи мав на увазі себе і тих його колег, котрі з таким ентузіазмом вказували на цього ворога України. Хуторяни — це інші, ті, які не розуміють, що все лихо України від зловісної Москви. Тимчасом це і є одним із найбільших наших хуторянських комплексів. Замість того, щоб "довершуватися" і, засукавши рукава, взятися за будівництво нової України, ми продовжуємо оплакувати її тяжку долю і проклинати сусіда (іноді сусідів).

Як пише *Т. Возняк*, "Москва нікуди не поділася — як сусід, котрий важким пресом тисне на Україну". Як приклад такого важкого пресування назвав небажання Росії піти на поступки Україні в ціні на газ, а також якісь "невизначеності щодо мови, релігії, культури". Закінчив ці свої бідкання й зовсім розпачливо: "Чи є ми, чи немає нас?" Але ж це і є той самий провінціалізм, котрий засуджує і названий автор. Москва справді нікуди не поділася. Не підніється і в майбутньому. Розумні шукають із сусідами добрих відносин і співпраці, а українські націонал-радикали волають на весь світ, що Москва — наш ворог. І ніяк не можуть збагнути, що на цьому конфронтаційному шляху в Україні немає майбутнього. Реалізація гасла *Хвильового* "геть від Москви", яке так подобається *М. Поповичу*, однозначно зашкодить не так Росії, як самій Україні.

Та й куди "геть"? Можна подумати, що у нас є великий вибір, і розвинені країни Європи стоять у черзі, щоб покликати нас до себе. Нам чітко дали зрозуміти, що брати нас в ЄС ніхто не збирається. Та й сама Європа тріщить по усіх швах. Може, не варто плювати в колодязь, із якого п'ємо і, напевно, ще довго будемо пити воду?

Дивно, які незмінно постійні у своїх антиросійських переконаннях наші націоналісти. Світ змінився. Росія вже не та. Україна понад 20 років, як суверенна держава, а вони нічого не забули і нічому не навчилися. Скрізь їм ввижаються підступи Москви

Іноді, правда, здається, що цю заграну до дір платівку крутять, щоб виправдати власну неспроможність. Мали ж у своєму розпорядженні цілу "помаранчеву" п'ятирічку, але крім сварок і взаємного поборювання, нічим не відзначилися. Тепер знову намагаються здобути владу. А для чого? Адже й сьогодні їх турбують не фундаментальні проблеми українського життя, а третьорядні.

Що це саме так, свідчить незбагненна істерика, яку вчинили опозиційні сили довкола закону про мови. Таке враження, що для них це якась несподіванка, і вони не знають, що нинішню владу люди підтримали у тому числі й за її обіцянку підвищити статус російської мови. Підвищили менше, ніж обіцяли. Закон жодним чином не підважує державний статус української мови, як про це постійно заявляють "вожді" опозиції. Закон цілком європейський. Надає статус регіональної мови не лише російській, а й ряду інших мов так званих національних меншин України.

І важко зрозуміти, чому відстоювання українцями своєї мови в часи Радянського Союзу — це була реалізація їхніх законних прав, а аналогічні вимоги з боку етнічних росіян в Україні сьогодні вважаються незаконними. Це шлях в нікуди. Якщо щось і призведе в Україні до сепаратизму, то це саме таке нетерпиме, можна сказати, шовіністичне ставлення до інших мов.

Колись *В'ячеслав Липинський*, аналізуючи подібну ситуацію в часи УНР, записав: "Розійшлися на правописі, а втратили державу". Як відомо, історія має звичку повторюватися.

Схоже на те, що така задиркувата конфронтаційність по відношенню до Росії починає непокоїти і західних наставників наших євроінтеграторів. Це цілком прозоро впливає із останніх висловлювань *Збігнева Бжезінського*, який вважає, що між Україною і Росією мають бути добросусідські відносини. "*Між вами дуже багато спільного, спільної історії з позаним і злим, жахами минулого. Але ви можете бути добрими сусідами... Ваше стратегічне становище дає вам нагоду бути творчим рушієм того, що потрібно для світової стабільності. В іншому разі Європейський континент розбалансується і втратить рівновагу*".

Звертаючись до молоді української аудиторії, *Бжезінський* закликав її сказати нинішньому провладу, що ви вже втомилися від усіх цих ігор, таємних оборудок, "правил" бачення, опортуністичних рішень і помсти політичним опонентам. Це не та Україна, яка вам потрібна.

Очевидно, і не та, яка потрібна Заходу. То, може, й справді варто прислухатися до цих порад? Усім нам давно вже пора перестати зводити рахунки з історією, безкінечно з'ясовувати, хто більше любить Україну, затято вишукувати примарних ворогів. Час робити реальні справи, а то в черговий раз "пролюбимо" Україну.

Коментар головного редактора "Світогляду" до статті П.П. Толочка в газеті "2000":

"Прочитавши статтю академіка НАН України П.П. Толочка про "Світогляд" та його головного редактора, я у черговий раз згадав вже майже класичний вислів "Маємо, що маємо". Не хотів би вступати в дискусію з відомим представником української історичної науки, але все-таки не можу не звернути увагу читачів "Світогляду" на наступне.

Приступивши до підготовки третього числа "Світогляду" 2012 року, я не мав жодного "провокативного наміру", як стверджує *П.П. Толочко*, а хотів подати різні точки зору на проблему взаємовідносин "Україна — Росія", проблему яка є і яка, на мою думку, не повинна замовчуватися.

Окрім відомих українських експертів, я попросив членів "Русского мира" та представників інших російських організацій подати свої думки на цю тему (про це сказано у моєму передньому слові, на що чомусь не звернув увагу *П.П. Толочко*). П.П. Толочко також приписав мені "бухгалтерські" здібності у підрахунку ініційованих Росією конфліктів з Україною. Але в моїй передмові йдеться про всі воєнні конфлікти Росії з багатьма державами та народами світу. Цей "бухгалтерський" список є в редакції "Світогляду" і *П.П. Толочко* (а ми сусіди в будинку Президії НАН України) може з ним познайомитися.

І, останнє, я не претендую на фахові знання історії Росії та України, оскільки не займаюся цією наукою професійно. Але цікавлюся історією і як представник точних наук намагаюся знайти відповіді на будь-які, навіть на некоректно поставлені запитання. А їх дуже багато, зокрема поставлені в книзі керівника Центру українських досліджень Інституту Європи РАН *Віктора Мироненка* "Політичний вплив Росії в Україні (1991–2011 рр.)".